

С. В. Лазаренко, А. Шамсідінов,

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглянуті сучасні засоби інформаційно-комунікативних технологій, що використовують у процесі мовної підготовки студентів у вищих навчальних закладах. Визначені основні лінгводидактичні завдання, що вирішуються завдяки впровадженню в процес мовної освіти засобів інформаційно-комунікативних технологій. Розкритий лінгводидактичний потенціал засобів інформаційно-комп'ютерних технологій при викладанні різних аспектів мови та при формуванні вмінь і навичок у різних видах мовленнєвої діяльності. Встановлена структура (основні компоненти) навчальних засобів інформаційно-комп'ютерних технологій. Схарактеризовані етапи роботи над впровадженням засобів інформаційно-комп'ютерних технологій у процес викладання мов.

Ключові слова: мовна підготовка, засоби інформаційно-комп'ютерних технологій.

В статье рассмотрены современные средства информационно-коммуникативных технологий, которые используются в процессе языковой подготовки студентов в высших учебных заведениях. Определены основные лингводидактические задачи, решаемые благодаря внедрению в процесс языкового образования средств информационно-коммуникативных технологий. Раскрыт лингводидактический потенциал средств информационно-компьютерных технологий при преподавании различных аспектов языка и при формировании умений и навыков в разных видах речевой деятельности. Установлена структура (основные компоненты) обучающих средств информационно-компьютерных технологий. Охарактеризованы этапы работы над внедрением средств информационно-компьютерных технологий в процесс преподавания языка.

Ключевые слова: языковая подготовка, средства информационно-компьютерных технологий.

The article deals with the modern means of information and communication technologies, which are used in the process of language training of students in higher education institutions. Main linguodidactic problems solved by the introduction of a process of language education means of information and communication technologies are defined. Linguodidactic potential of the information and computer technology in teaching various aspects of the language and the formation of skills in different kinds of speech activity is disclosed. The structure of the learning tools of information and computer technology is installed. The stages of implementing information and computer technology in the teaching of language are characterized.

Keywords: language training, means of information and computer technologies.

Система вищої освіти України перебуває в стані трансформації. Вона зазнає суттєвих змін у результаті таких світових процесів, як: поява нових інформаційних технологій, розширення меж спілкування, відкриття нових можливостей комунікації, значне зростання обсягу інформації. Так, однією з найнеобхідніших умов викладання іноземної мови у ВНЗ на сучасному етапі є використання на заняттях різноманітних засобів сучасних інформаційно-комунікативних технологій (надалі ІКТ) – комплексу процедур, що реалізують функції збору, отримання, накопичення, збереження, обробки, аналізу та передачі інформації в організованій структурі, з можливим використанням засобів обчислювальної техніки. Досліджуючи особливості навчання сучасних студентів, Г. Левіна зазначає: «... молода особа сьогодні вільно почуває себе в Інтернеті, легко орієнтується в пошукових програмах. Вона звикла отримувати інформацію у формі гіпертексту, тобто звикла до того, що досить натиснути на мишку, і вона отримає необхідну довідку, або поширення інформації, або переклад слова іншою мовою. Сьогодні формується покоління переважно з образним сприйняттям світу, і слід використовувати інші можливості мозку людини для формування оптимальних методик засвоєння знань» [4, с. 7].

Аналіз наукових досліджень засвідчує, що проблема використання засобів ІКТ в навчальному процесі розглядається в загальному контексті реформування сучасної системи освіти, і дозволяє виокремити такі напрями наукового пошуку в цій сфері: 1) дослідження проблем використання комп'ютерних технологій в навчальному процесі (Б. Герушинський, Б. Глінський, Т. Лавіна, М. Лапчик, В. Ляудіс тощо); 2) вивчення психолого-педагогічних аспектів інформатизації освіти (Н. Апатова, В. Болотов, Ю. Брановський, Г. Кручиніна, Н. Пак, І. Роберт тощо); 3) аналіз особливостей та ефективності використання в навчальному процесі засобів мас-медіа (М. Горячева, Ю. Егоров, С. Медведєв тощо); 4) вивчення використання ІКТ в процесі викладання окремих навчальних дисциплін (А. Джалалуддіна, Л. Ованес-Беков, Н. Пак, Б. Хаан, Н. Янкелович, П. Сисоєв, М. Євстігнєєв, Є. Полат тощо); 5) дослідження інтеграції педагогічних і комп'ютерних технологій у сучасні умови навчання мові з використанням ІКТ (Л. Дунаєва, Е. Азімов, А. Тряпельніков, А. Щукін тощо).

Проте, як слушно зазначає П. Сисоєв, ці проблеми ще не знайшли єдиного системного вирішення [6, с. 5]. Зокрема, недостатньо висвітлений дидактичний і комунікативний потенціал засобів ІКТ у процесі мовної освіти іноземців, особливості впровадження того чи іншого засобу ІКТ при викладанні певного аспекту мови іноземцям. З цього погляду актуальним вважаємо зауваження О. Васічкиної: «Як і раніше більшість викладачів використовують комп'ютерні технології виключно як засіб отримання інформації та аутентичного мовного матеріалу, комунікативні ж можливості інформаційних технологій використовують недостатньо» [2, с. 9]. Досліджуючи ІКТ як засіб формування професійної комунікативної компетентності студентів економічних спеціальностей, дослідниця виокремлює низку протиріч, характерних для сучасної теорії та практики формування професійної комунікативної компетентності в процесі вивчення іноземних мов на основі засобів ІКТ, а саме: протиріччя між необхідністю наявності у студентів професійної комунікативної компетентності, адекватної сучасним вимогам, і недостатньою розробкою основ її розвитку; протиріччя між потребою суспільства в підготовці спеціалістів, що здатні вести професійну діяльність в умовах глобального інформаційного суспільства, і недостатньою розробкою науково обґрунтованих теорій, технологій і систем, що забезпечують формування в студентів професійної комунікативної компетентності на основі вивчення іноземної мови з використанням засобів ІКТ; протиріччя між значним потенціалом засобів ІКТ і недостатнім його використанням у системах, спрямованих на розвиток особистості майбутнього спеціаліста; протиріччя між наявністю великого арсеналу комп'ютерних систем навчального призначення і недостатньою розробкою технологій їх використання для формування професійної комунікативної компетентності студентів у процесі викладання іноземних мов; протиріччя між значним комунікативним потенціалом засобів ІКТ і його незначним використанням у процесі формування професійної комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів [2, с. 15].

Усе вищезазначене зумовлює актуальність дослідження, основними завданнями якого є: 1) визначити основні лінгводидактичні завдання, що вирішуються завдяки впровадженню в процес мовної освіти засобів ІКТ; 2) розкрити лінгводидактичний потенціал засобів ІКТ при викладанні різних аспектів мови та при формуванні вмінь і навичок у різних видах

мовленнєвої діяльності; 3) встановити структуру (основні компоненти) навчальних засобів ІКТ; 4) схарактеризувати етапи роботи над впровадженням засобів ІКТ у процес викладання іноземної мови.

Аналізуючи педагогічні умови використання гіпертекстової технології як одного із засобів ІКТ у процесі навчання студентів, Л. Ю. Беленова відзначає, що ця технологія сприяє реалізації особистісно-орієнтованого, індивідуального, діяльнісного, професійно-спрямованого та системного підходів до навчання. «Особистісно-орієнтований підхід забезпечує створення максимально благоприємних умов для розвитку та саморозвитку особистості студента, виявлення його індивідуальних здібностей, активне використання їх у навчальній діяльності. Особливість індивідуального підходу до навчання студентів <...> полягає в постійному урахуванні індивідуальних особливостей кожного: типу й характеру інтелекту, рівня розвитку, вибіркості до змісту, виду та форми навчального матеріалу, мотивації, здібності до самостійної роботи. Специфіка діяльнісного підходу <...> полягає в орієнтації на допомогу студентові в становленні його як суб'єкта своєї життєдіяльності, при цьому він сам активно бере участь в процесі навчання. Професійно-спрямований підхід реалізовано поєднанням гуманітарної та предметно-професійної діяльності, що сприяє накопиченню професійного досвіду та забезпечує готовність студента до самостійної професійної діяльності. Системний підхід в педагогічному процесі передбачає використання спеціальних понять і методів, дотримання певних умов для самореалізації та самовираження особистості студента, викладача, що сприяє її творчому самовираженню та особистісному зростанню» [1, с. 57]. Усі вищезазначене можна співвіднести з будь-яким засобом ІКТ, що використовується під час мовної підготовки студентів. Серед основних лінгводидактичних завдань, що вирішуються в результаті впровадження засобів ІКТ у процес мовної освіти, виокремлюємо такі: 1) підвищення мотивації вивчення мови; формування стійкої мотивації пізнавальної діяльності; 2) розвиток здібностей і готовності до самостійного вивчення мови; 3) сприяння виробленню самооцінки в студентів; 4) підвищення активності студентів у процесі вивчення мови; 5) індивідуалізація навчання; 6) інтенсифікація навчання; 7) формування елементів глобального мислення; 8) збільшення обсягу лінгвістичних і культурологічних знань; 9) формування та розвиток умінь і навичок у 4 видах мовленнєвої діяльності (читанні, говорінні, аудіюванні та письмі): умінь сприймати та розуміти аутентичні іншомовні тексти, аналізувати їх; умінь передавати інформацію зв'язними та аргументованими висловлюваннями з дотриманням орфоепічних, орфографічних, пунктуаційних, лексичних, морфологічних, синтаксичних і стилістичних норм мови, що вивчають.

Впровадження засобів ІКТ у процес мовної освіти дозволяє суттєво змінити модель навчання. Так, модель навчання мові без використання засобів ІКТ передбачає, що в центрі навчання знаходиться викладач, студенти ж відіграють пасивну роль, сутністю навчання є передача знань і фактів, в основі початкової діяльності – приховані змагання між студентами. Натомість модель навчання з використанням засобів ІКТ передбачає, що в центрі навчання – студенти, які досить активно залучаються до навчального процесу, сутність навчання – навчити самостійно здобувати необхідні знання, розвивати свої уміння та навички, в основі навчальної діяльності – співпраця викладача та студента.

Завдяки широкому лінгводидактичному потенціалу засобів ІКТ їх можна використовувати при опануванні різних аспектів мови, при формуванні вмінь і навичок у різних видах мовленнєвої діяльності.

1. При навчанні фонетиці. Засоби ІКТ дозволяють прослуховувати звуки, слова, фрази та тексти, що вимовляють безпосередньо носії мови, яку вивчають студенти. При цьому є можливість скорегувати швидкість звучання відповідно до свого рівня сприйняття, розбити тексти на фрази, фрази на слова, прослухати певні фрагменти повторно, зіставити вимову з написанням. Використання мікрофона дозволяє оцінити правильність вимови студента, вказати на помилки та запропонувати вправи, спрямовані на корекцію фонетичних умінь.

2. При навчанні лексиці. Застосування засобів ІКТ при роботі з лексикою дозволяють продемонструвати різні аспекти слова (семіологічний, структурно-семантичний, функціонально-стильовий), репрезентувати його синонімічні та антонімічні зв'язки тощо. Аудіоможливості засобів ІКТ уможливають прослуховування слів з вуст носіїв мови.

3. При навчанні граматиці. Засоби ІКТ можна використовувати при опрацюванні будь-якого граматичного матеріалу. Вдале поєднання можливостей ІКТ (правильне розташування матеріалу, використання схем, таблиць, анімаційних елементів, голосового супроводу тощо) сприяє кращому засвоєнню матеріалу, адже в цьому випадку задіяні різні рецептори сприйняття. Необмеженість у часі при виконанні практичних завдань дозволяє студентам обрати ту швидкість, що є релевантною їхнім можливостям. Автоматичне оцінювання правильності виконання завдань вказує кожному студентові на рівень сформованості його вмінь і навичок, на його прогалини, на ті аспекти теоретичного матеріалу, що слід повторити чи вивчити детальніше, а після цього пропонує практичні вправи, спрямовані на повторне, додаткове опрацювання граматичного матеріалу, або, навпаки, визначивши рівень сформованості вмінь і навичок студента як достатній, пропонує йому складніші вправи, спрямовані на вдосконалення, поглиблення та поширення вже наявних знань, умінь і навичок.

4. При навчанні читанню. Використання засобів ІКТ у процесі читання дозволяє обирати темп читання відповідний до рівня сформованості вмінь і навичок кожного студента, сприяє формуванню вміння працювати з додатковим інформаційно-довідниковим матеріалом для самостійного подолання перешкод, що виникають у процесі читання. Різноманітні вправи, запропоновані після сприйняття тексту, сприяють формуванню та розвитку вмінь знаходити в тексті інформацію різного змісту, здійснювати різні види аналізу тексту, перевірити правильність і глибину його розуміння.

5. При навчанні аудіюванню. Впровадження засобів ІКТ у процес навчання аудіюванню сприяє формуванню та розвитку фонетичних умінь і навичок, дозволяє прослуховувати текст зі швидкістю, що студент обирає самостійно відповідно до свого рівня володіння мовою, уможливає повторне прослуховування фрагментів тексту для більш повного та адекватного їх розуміння. Вправи, що подаються після прослуховування, дозволяють проконтролювати правильність сприйняття прослуханого тексту.

6. При навчанні говорінню. Застосування засобів ІКТ при навчанні говорінню сприяє формуванню та розвитку фонетичних умінь і навичок. Технічні можливості ІКТ дозволяють оцінити правильність вимови студента, вказати на помилки та запропонувати вправи для корекції вимови.

Під час мовної підготовки можна використовувати готові засоби ІКТ (мультимедійні засоби, комп'ютерні навчальні програми, кібертексти, гіпертексти тощо) або створювати власні. Відзначаємо перевагу останнього, оскільки в цьому випадку викладач має можливість адаптувати зміст того чи іншого засобу ІКТ до рівня знань і вмінь конкретної групи студентів, наповнити його матеріалом, що був би цікавим даній групі та відповідав би навчальному плану та технічним можливостям того чи іншого навчального закладу. При цьому будь-який навчальний засіб ІКТ повинен містити такі компоненти.

1. Інформаційно-інструктивний розділ. У цьому розділі репрезентована тема, на опрацювання якої спрямований даний засіб ІКТ, мета та завдання останнього, інструкція по роботі з ним.

2. Теоретичний розділ. Цей розділ містить основні теоретичні відомості з теми, що мають засвоїти студенти. В окремих файлах може бути подана додаткова інформація лінгвістичного, історичного, культурологічного і будь-якого іншого змісту, що буде цікавою студентам, які прагнуть більш глибоко опанувати різні аспекти теми.

3. Практичний розділ. У цьому розділі подані різноманітні вправи, спрямовані на закріплення теоретичного матеріалу, формування та розвиток умінь і навичок. Вправи мають бути різними за складністю (враховується принцип індивідуалізації та диференціації навчання) і за метою (під час вирішення практичних завдань студенти, крім того, що опрацьовують різні аспекти теми, яку вивчають, розвивають свою комунікативну компетенцію у 4 видах мовленнєвої діяльності: читанні, аудіюванні, говорінні та письмі). При цьому ефективність засобу ІКТ стане більшою, якщо у випадку неправильної відповіді студента, він буде спрямовувати його на ту частину теоретичного матеріалу, яку необхідно повторити.

4. Контрольно-узагальнюючий розділ. Цей розділ містить завдання, основна мета яких – перевірка та виявлення рівня сформованості знань, умінь і навичок студентів, визначення прогалин і спрямування їх до того матеріалу, що необхідно повторно опрацювати.

5. Довідниковий розділ. У цьому розділі вміщені додаткові матеріали, що можуть стати в нагоді студентам при виконанні практичних завдань, а саме: словники, граматичні довідники тощо.

Слід зазначити, що всі компоненти навчальних засобів ІКТ повинні підпорядковуватись загальній меті мовної освіти і в той же час бути адекватними меті та завданням кожного конкретного заняття.

Створення та впровадження в процес мовної підготовки студентів власних засобів ІКТ передбачає такі етапи роботи.

1. Підготовчий етап: 1) визначення цілі й завдань засобів ІКТ з огляду на обраний аспект та етап навчання, на можливість застосування засобів ІКТ при вивченні матеріалу; 2) обробка текстового матеріалу для окреслення необхідного тезаурусу, виокремлення головних і другорядних компонентів; 3) встановлення зв'язків між усіма можливими компонентами матеріалу; 4) визначення стратегічної послідовності репрезентації матеріалу, виокремлення ключових понять, що ляжуть в основу концептуальної картини; 5) аналіз характеру семантичних і лексико-граматичних послань; 6) побудова «навігації» по засобам ІКТ, тобто шляхів переходу від основного матеріалу до допоміжного; 7) встановлення можливостей і способів включення до теоретичного матеріалу вправ і завдань, спрямованих на формування та розвиток практичних умінь і навичок, контроль рівня їх сформованості.

2. Основний етап: 1) впровадження засобів ІКТ в процес мовної підготовки студентів; 2) контроль викладача, чи правильно використовують студенти засоби ІКТ, допомога в разі потреби.

3. Закljučний етап: 1) оцінка ефективності впровадження засобів ІКТ в певний етап мовної підготовки студентів; 2) усунення недоліків; 3) вдосконалення створених засобів ІКТ.

Відзначаючи потужний лінгводидактичний потенціал сучасних засобів ІКТ та беззаперечну ефективність їх використання під час мовної підготовки, зауважимо, що недбале впровадження засобів ІКТ у навчальний процес може призвести до негативних наслідків. Так, слухним вважаємо зауваження О. С. Мілославова про те, що непродумане застосування гіпертексту як одного із сучасних засобів ІКТ містить небезпеку втрати цілісності знань, може призвести до їх фрагментарності. «На чому ґрунтується переконання в тому, що так званий «гіпертекст» є для навчання більш ефективний, ніж традиційна книга? Неможна занадто дрібнити знання, відчуття, оскільки вони стають вже не тими, що були спочатку, вони позбавляються культурного, освітнього та виховного значення» [5, с. 107]. Безсумнівно, використання сучасних засобів ІКТ має бути коректним, виправданим і доцільним. Неможна переоцінювати їхні можливості. Передача інформації – це ще не гарантія передачі в повному обсязі знань, культури, тому сучасні інформаційно-комунікативні технології є лише допоміжними засобами навчання, хоча й досить ефективними та продуктивними [3, с. 39].

Підсумовуючи дослідження, зробимо висновки. Впровадження засобів ІКТ у процес мовної освіти студентів сприяє розв'язанню таких основних лінгводидактичних завдань: підвищення мотивації вивчення мови; формування стійкої мотивації пізнавальної діяльності; розвиток здібностей і готовності до самостійного вивчення мови; сприяння виробленню самооцінки в студентів; підвищення активності студентів у процесі вивчення мови; індивідуалізація навчання; інтенсифікація навчання; формування елементів глобального мислення; збільшення обсягу лінгвістичних і культурологічних знань; формування та розвиток умінь і навичок у 4 видах мовленнєвої діяльності (читанні, говорінні, аудіюванні та письмі). Використання засобів ІКТ під час викладання мов дозволяє побудувати нову модель навчання, де домінують місце належить студентам, сутнісно навчання є не лише передача інформації, а навчання самостійно здобувати знання, формувати та вдосконалювати свої комунікативні вміння та навички, в основі навчання – співпраця викладача та студента. Широкий лінгводидактичний потенціал засобів ІКТ дозволяє використовувати їх при опануванні різних аспектів мови, при формуванні умінь і навичок у різних видах мовленнєвої діяльності. Для ефективності застосування в навчальному процесі будь-який навчальний засіб ІКТ повинен мати такі компоненти: інформаційно-інструктивний; теоретичний; практичний; контрольно-узагальнюючий розділ; довідниковий. При цьому всі вони повинні підпорядковуватись загальній меті мовної освіти і в той же час бути адекватними меті та завданням кожного конкретного заняття. Робота над створенням і впровадженням у процес мовної підготовки студентів засобів ІКТ передбачає три етапи роботи: підготовчий (визначення цілі й завдань засобів ІКТ, обробка текстового матеріалу, встановлення зв'язків між компонентами матеріалу, визначення послідовності репрезентації матеріалу, побудова «навігації» по засобам ІКТ, включення до теоретичного матеріалу вправ і завдань, спрямованих на формування та розвиток практичних умінь і навичок, контроль рівня їх сформованості), основний (впровадження засобів ІКТ у процес мовної підготовки іноземців, контроль викладача), заключний (оцінка ефективності впровадження засобів ІКТ, усунення недоліків, вдосконалення створених засобів ІКТ).

Перспективу дослідження вбачаємо у подальшому вивченні лінгводидактичного потенціалу сучасних засобів ІКТ, детальному аналізі особливостей використання кожного конкретного засобу ІКТ у процесі викладання різних аспектів мови і формуванні умінь і навичок у різних видах мовленнєвої діяльності, розробці та впровадженню ефективних засобів ІКТ у процес мовної підготовки студентів у вищих навчальних закладах.

Література:

- Беленова Л. Ю. Педагогические условия применения гипертекстовой технологии как средства обучения студентов: дис... канд. пед. наук: 13.00.01/ Людмила Юрьевна Беленова. – Самара, 2008. – 188 с.
- Васичкина О. Н. Информационно-коммуникативные технологии как средство формирования профессиональной коммуникативной компетентности студентов экономических специальностей: дис... канд. пед. наук: 13.00.08/ Ольга Николаевна Васичкина. – Ставрополь, 2009. – 223 с.
- Купер И. Р. Гипертекст как способ коммуникации / И. Р. Купер // Социологический журнал. – № 1-2. – 2000. – С. 36–57.
- Левина Г. М. Обучение иностранцев русскому инженерному курсу как одной из составляющих профессионального образования в российских технических вузах: дис. докт. пед. наук: 13.00.02 / Левина Галина Михайловна. – М., 2004. – 369 с.
- Милославов А. С. В. Розанов и «новые софисты»: разговор с эксцентриком о компьютерных технологиях в образовании / А. С. Милославов // Научно-технический вестник СПбГУ ИТМО. – Вып. 12. Проблемы гуманитарного и экономического образования в техническом вузе / Под ред. О. В. Кузьминой, В. И. Подлесных. – СПб., СПбГУ ИТМО. – 2004. – С. 107–114.
- Сысоев П. В. Информационные и коммуникативные технологии в лингвистическом образовании / Павел Викторович Сысоев. – М.: Книжный дом «Либроком», 2013. – 264 с.